

АНОТАЦІЯ

Магомедова Т. М. Правове регулювання використання та охорони земельних ділянок для вирощування кормів для худоби. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2020.

У дисертації здійснено комплексний науковий аналіз питань правового регулювання використання та охорони земельних ділянок для вирощування кормів для худоби, сформульовано теоретичні узагальнення та практичні пропозиції, що загалом вирішують вагоме наукове завдання і спрямовані на вдосконалення нормативного забезпечення відповідних суспільних відносин.

Встановлено, що обрана проблематика зрідка ставала предметом спеціальних правничих наукових розробок. Переважно окремі питання правового режиму земель для вирощування кормів для худоби розглядалися у межах загальних досліджень правового режиму земель сільськогосподарського призначення, правових засад діяльності окремих суб'єктів аграрного господарювання, зокрема, особистих селянських господарств, юридичних проблем формування екологічної мережі та ін. Це дає підстави стверджувати, що на сьогодні комплексне дослідження проблем правового режиму земельних ділянок для вирощування кормів для худоби в українській правовій науці не здійснювалось, що зумовлює необхідність зосередження наукових зусиль у цьому напрямі.

Розроблено наукову періодизацію генезису правових засад використання та охорони земель для вирощування кормів для худоби, у межах якої виділено такі періоди: 1) зародження, виникнення перших нормативних актів, що стосувалися правового режиму таких земель (із часів «Руської Правди» до періоду визвольних змагань на українських землях); 2) радянський (із жовтня 1917 р. до 1991 р.), який включає чотири

підперіоди; 3) сучасний (з 1991 р. до нинішнього часу), що охоплює два підперіоди.

Визначено поняття «земельні ділянки для вирощування кормів для худоби» як земельні ділянки зі складу земель сільськогосподарського призначення, а також інших категорій земель, які за своїми природними властивостями й характеристиками є придатними для сінокосіння та/чи випасання худоби і правовим режимом яких не встановлена заборона здійснення відповідної діяльності.

Обґрунтовано, що до земель для вирощування кормів для худоби належать земельні ділянки, які перебувають у складі земель сільськогосподарського призначення, лісогосподарського призначення, житлової і громадської забудови, природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, водного фонду, промисловості, транспорту та ін. Головні конститутивні ознаки таких земель – це природні характеристики, які роблять їх придатними для сінокосіння та/чи випасання худоби, та сільськогосподарське використання для потреб тваринництва у межах, дозволених основним цільовим призначенням і правовим режимом таких ділянок. Запропоновано на рівні Земельного кодексу України закріпити поняття «високопродуктивні (культурні) пасовища та сіножаті» зі встановленням для таких угідь додаткових вимог щодо їх використання, підвищення продуктивності (докорінного поліпшення) та охорони.

Визначено поняття «правовий режим земель для вирощування кормів для худоби» як встановлений нормами земельного, аграрного та екологічного права порядок поведінки суб'єктів щодо земельних ділянок, на яких здійснюється сінокосіння та/чи випасання худоби, що забезпечує їх стале використання, ефективну охорону та підвищення екологічного, господарського і ресурсного потенціалу.

Сформульовано поняття «правова форма використання земельних ділянок для вирощування кормів для худоби» – це передбачена законодавством юридична модель експлуатації відповідної ділянки, що

базується на певному речовому чи зобов'язальному праві (правовому титулі) на цю ділянку та визначає конкретні особливості змісту її правового режиму із врахуванням належності до тієї чи іншої категорії земель.

Встановлено, що використання земельних ділянок для вирощування кормів для худоби в Україні може здійснюватися на підставі: 1) права власності; 2) права постійного землекористування; 3) права емфітевзису; 4) сервітутних прав; 5) договору оренди; 6) права загального землекористування; 7) на підставі права тимчасового користування лісами щодо земельних ділянок лісогосподарського призначення; 8) на підставі права користування ділянками мисливських угідь.

Обґрунтовано необхідність затвердження на рівні Кабінету Міністрів України Положення про порядок створення, використання та охорони громадських пасовищ і сінокосів. Констатовано, що створення громадських сінокосів та пасовищ має переслідувати не лише суто господарські цілі, але й соціальні та екологічні, оскільки таким чином органи публічної адміністрації вирішували б не лише проблему задоволення потреб населення у кормах для їх тваринницьких господарств, але й завдання оптимізації землекористування на відповідних територіях.

Визначено поняття «публічне управління земельними ділянками для вирощування кормів для худоби» як організаційно-управлінської діяльності органів публічної адміністрації та їх посадових осіб, яка є формою реалізації системи відповідних функцій публічного управління та спрямована на забезпечення раціонального використання і ефективної охорони таких земель, формування сталого землевикористання у сфері аграрного виробництва та всебічної підтримки розвитку тваринницької галузі.

Доведено, що специфіку змісту публічного управління щодо земель для вирощування кормів для худоби детермінують особливості таких земельних ділянок, по-перше, як об'єктів екосистем, по-друге, як різновиду сільськогосподарських угідь та, по-третє, як ресурсної основи для формування кормової бази для тваринництва.

Науково аргументовано необхідність розробки Державної та регіональних програм використання та охорони земель, які використовуються у сфері сільськогосподарського виробництва, із виділенням спеціальних розділів щодо розвитку мережі кормових угідь (як альтернативний варіант може розглядатись розробка Загальнодержавної програми розвитку земельно-ресурсної бази для вирощування кормів для худоби).

Зроблено висновок про необхідність окремого інституційного забезпечення розвитку мережі пасовищ та сіножатей в Україні. Для цього у складі центрального органу виконавчої влади у сфері сільського господарства, який обов'язково має бути як самостійний елемент у системі центральних органів виконавчої влади держави, необхідно створити Департамент аграрного землекористання, покликаний реалізовувати державну політику у сфері раціонального використання та охорони сільськогосподарських угідь, зокрема, й кормових, у взаємодії із Державною службою України з питань геодезії, картографії та кадастру і Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України.

Запропоновано під раціональним використанням земель для вирощування кормів для худоби розуміти використання їх таким чином, при якому буде досягнуто оптимальний баланс між збереженням та поліпшенням природного і господарського стану цих земель зокрема та агроландшафтів загалом і забезпеченням тваринницької галузі належною кормовою базою.

Обґрунтовано низку нормотворчих пропозицій щодо внесення змін до Земельного кодексу України, Закону України «Про землеустрій», Закону України «Про охорону земель», відповідних підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення детального спеціального унормування відносин щодо раціонального використання та охорони земельних ділянок для вирощування кормів для худоби.

У дисертації удосконалено низку наявних у земельно-правовій науці положень та підходів, зокрема: положення щодо класифікації земельних

ділянок для вирощування кормів для худоби; принцип пріоритетності земель сільськогосподарського призначення у частині дотримання та забезпечення оптимального співвідношення різного виду сільськогосподарських угідь у межах цієї категорії; існуючі доктринальні положення щодо розуміння правової категорії «раціональне використання земель» та її взаємозв'язку із поняттям «охорона земель»; розуміння системи функцій публічного управління у поземельній сфері.

У дослідженні дістали подальшого розвитку: положення теоретичної концепції «двогалузевого правового поля», яка у контексті земельних ділянок для вирощування кормів для худоби модифікується і набуває мультигалузевого характеру; твердження про недопустимість неконтрольованого розорювання пасовищ і сінокосів та подальшого зволікання з розробкою й затвердженням на рівні Кабінету Міністрів України нормативів оптимального співвідношення сільськогосподарських угідь (ріллі та кормових угідь); наукові положення щодо застосування ландшафтного та екосистемного підходів у формуванні правових засад використання та охорони земель; пропозиції щодо запровадження публічного сервітуту як можливої правової форми використання земель, зокрема, для вирощування кормів для худоби; твердження про пріоритет вимог екологічної безпеки та неухильність дотримання положень концепції сталого розвитку при формуванні та реалізації правових засад аграрного землевикористання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані у науковій сфері (для подальшого дослідження теоретичних і прикладних проблем правового регулювання використання земельних ділянок для вирощування кормів для худоби), правотворчості (при розробці пропозицій щодо внесення змін до чинного земельного та аграрного законодавства України), правозастосовчій діяльності та навчальному процесі.

Ключові слова: земельне право, землі сільськогосподарського призначення, земельні ділянки для вирощування кормів для худоби, правовий режим земель, сільськогосподарські угіддя, сіножаті, пасовища.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Воробйова Т. Нормативне забезпечення використання та охорони громадських сіножатей і пасовищ. *Юридичний вісник*. 2017. № 1. С. 259–264.

2. Воробйова Т. Правові форми використання земельних ділянок для вирощування кормів для худоби. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 97–102.

3. Воробйова Т. М. Поняття земельних ділянок для вирощування кормів для худоби та їхнє місце в складі земель України. *Право і суспільство*. 2018. № 5, ч. 1. С. 126–131.

4. Магомедова Т. М. Генеза теоретичних засад правового режиму земель для вирощування кормів для худоби в земельно-правовій науці. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2019. № 3–4. С. 35–43.

5. Магомедова Т. М. Становлення правових засад використання та охорони земельних ділянок для вирощування кормів для худоби на теренах України за радянських часів. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2020. № 3. С. 63–69.

6. Magomedova T. Protection of land plots for growing fodder for cattle and their rational use: problems of correlation in the Land Law of Ukraine. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 2020. № 5. P. 23–28.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Воробйова Т. М., Бондар О. Г. До питання про місце земельних ділянок для вирощування кормів для худоби у структурі земель України. *Запорізькі правові читання* : матеріали Щоріч. міжнар. наук.-практ. конф.

(м. Запоріжжя, 19 травня 2017 р.) / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. С. 191–192.

2. Воробйова Т. Земельні ділянки для вирощування кормів для худоби у системі органічного тваринництва: правові аспекти. *Правові засади ведення органічного землеробства* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29–30 вересня 2017 р.) / за ред. М. В. Шульги. Харків : Доміно, 2017. С. 32–36.

3. Воробйова Т. Землі для вирощування кормів для худоби у структурі земель сільськогосподарського призначення: українські та світові реалії. *Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного, земельного й аграрного права в умовах євроінтеграції* : матеріали «круглого столу» (м. Харків, 08 грудня 2017 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2017. С. 259–262.

4. Воробйова Т. М. До питання про нормативне забезпечення використання земельних ділянок для вирощування кормів для худоби. *Пріоритетні напрями розвитку аграрного законодавства і права в сучасних умовах* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 квітня 2018 р.) / за заг. ред. А. М. Статівки. Харків : Юрайт, 2018. С. 328–333.

5. Воробйова Т. М. Деякі правові проблеми вирощування кормів для худоби на землях житлової та громадської забудови та інших землях в межах населених пунктів (на прикладі м. Запоріжжя). *Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 09 листопада 2018 р.) / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2018. С. 44–46.

6. Воробйова Т. М. Деякі правові проблеми землеустрою щодо земельних ділянок для вирощування кормів для худоби. *Сучасний стан та перспективи розвитку земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права: теорія та практика* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Харків, 07 грудня 2018 р.) / за ред. А. П. Гетьмана, М. В. Шульги. Харків : ТОВ «Оберіг», 2018. С. 71–73.

7. Магомедова Т. М. Планування використання та охорони земель для вирощування кормів для худоби: актуальні правові проблеми. *Запорізькі правові читання*: матеріали Щорічної міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя (19–20 травня 2020 р.) / за заг. ред. Т. О. Коломоець. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 305–307.

8. Магомедова Т. М. Правове забезпечення раціонального використання земель для вирощування кормів для худоби. *Актуальні правові проблеми земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 травня 2020 р.) / за ред. А. П. Гетьмана, М. В. Шульги. Харків : Юрайт, 2020. С. 188–191.